

Porovnanie práce v továrni a v korporácii

(Goffmanov dramaturgický prístup)

Terézia Šimová

Rozpracovaná verze textu

Úvod

Počas minulého roka som mala vzácnu možnosť vyskúšať si pracovať, alebo častokrát skôr vytvárať pracovnú performance v továrenskomej aj korporátnom prostredí. Prečo spomínam práve termín „performance“? V texte sa totiž snažím nahliadať na tieto prostredia z pohľadu Goffmanovho dramaturgického prístupu, pričom sa mi najprv rozdiely týchto dvoch zdánlivo odlišných polí zdali obrovské, takisto aj rozdiel v dramatickom potenciále profesií, v niektorých aspektoch sa však nakoniec prekvapivo zhodovali a menili sa takpovediac len rekvizity na scéne.

Pokiaľ chceme pochopiť robotnícku triedu (ak teda ako taká v súčasnosti vôbec existuje), myslím, že je veľmi dôležité porozumieť pracovnému prostrediu, v ktorom sa jej členovia zdržiavajú. V texte vychádzam z mojich osobných skúseností, ktoré som nezapisovala v podobe seriózných poznámok výskumníčky, pretože primárnym cieľom výskytu sa v oboch spomínaných prostrediach nebol samotný výskum, ale skôr „trenie biedy“ po návrate zo zahraničného študijného pobytu. Ďalej priznávam, že poznámky vznikli skôr z nudy priamo na pracovisku a neskôr som im vtlačila trochu umeleckejší ráz. Preto mi snáď čitateľky a čitatelia prepáčia občasný sarkazmus, iróniu a pochopia vtip, či nie práve vhodné vyjadrovanie a slang. Napriek tomu totiž považujem tieto poznámky za celkom vzácny a výstižný etnografický materiál, preto som ich v hojnom počte použila aj v nasledujúcom texte. Ten je založený na vlastnom pozorovaní a štúdiu všetkých účinkujúcich, vrátane mňa samotnej, ktorému som nemohla odolať už od samého začiatku.

Týmto textom sa tak trochu teda dostávam do pozície diskrepantnej roly odpadlíčky (čo mi je trochu ľúto, ale na druhej strane pociťujem oveľa silnejší a sladký pocit zadostučinenia), preto nebudem z pochopiteľných dôvodov uvádzať názvy zamestnávateľov - ďalej budú

jednoducho pomenované *továrň* a *korporácia* - a taktiež boli zmenené aj mená aktérov. Samozrejme, počas pôsobenia v oboch zamestnaniach som sa snažila zachovávať istú dramaturgickú lojalitu („kto chce s vlkmi žiť, musí s nimi vyť“), ale párkrát som zo zvedavosti zámerne narušovala zavedené konvencie (z čoho taktiež vznikli zaujímavé pozorovania), a to najmä v korporátnom prostredí, aby som zistila reakciu účinkujúcich a platnosť týchto konvencií vôbec.

Za najcennejšie považujem zápisky z úplných začiatkov, kedy ma udivovalo všetko, čo som po určitom čase začala vnímať ako samozrejmosť. Neskôr som sa prostrediu začala pozvoľna prispôsobovať, rozumieť mu (prečo sa niečo deje tak ako sa deje), zapadať do roly a poznámky začali byť šedivejšie a frustrovanejšie. Adaptácia na prostredie mi trvala najdlhšie v korporátnom prostredí, najmä kvôli sofistikovanejšie vybudovanej scéne, vyžadovaniu kvalitnejšieho hereckého výkonu a udržiavaniu určitej fasády.

V nasledujúcich kapitolách sa bližšie pozriem na pracovné prostredie továrne a korporácie cez opis vstupu na scénu, hereckých výkonov a manipulácie s dojmami.

1. Welcome to the scene

Pohovor do továrne vlastne ani nebol pohovorom. Záujemci a záujemkyne, ktorí odpovedali na zverejnený inzerát (nebolo ich veľa) boli prizvaní priamo do priestorov pracovnej agentúry a jedinou podmienkou pre prijatie bol dobrý zdravotný stav, keďže práca v továrni mala byť fyzicky náročnejšia. Nástrojom vykonávania práce je teda najmä telo, fyzická sila a zručnosť. V prijímacej miestnosti sa nachádzali všetci záujemci naraz a ani samotná personalistka nerobila žiadne okolky okolo osobného zámeru vstupu záujemcov do pracovného pomeru, pretože nad všetkými zúčastnenými visel ten nevyslovený dôvod svojej prítomnosti - finančná núdza. Priamo na mieste boli podpísané dokumenty a od ďalšieho týždňa bolo možné nastúpiť na smenu.

Oproti tomu pohovor do korporácie bol oveľa náročnejší na herecký výkon i fasádu. Počas troch kôl mali prizvaní záujemci a záujemkyne okrem vyžadovaných počítačových zručností predviesť aj svoje komunikačné schopnosti, spôsob riešenia potenciálnych problémov a vytvorenie správneho pozitívneho, ale zároveň asertívneho dojmu. Celý rituál pohovoru sa niesol v zdaní formálnosti a profesionality a účastník nedokázal preniknúť za kamenné tváre asi piatich zamestnancov, ktorí pohovor viedli. Tí, čiastočne skrytí za firemnými počítačmi, starostlivo pozorovali každé gesto, každý pohyb a vyjadrenie uchádzača a po celý čas si písali poznámky, čo ho alebo ju, samozrejme, dostatočne znervózňovalo a vytváralo zdanie dôležitosti. Po čase som sa dozvedela, že celý priebeh pohovoru je vlastne tak štandardizovaný a rutinný, jednoducho, „nothing special“, že si moji posudzovatelia ku koncu pohovoru nepísali reálne poznámky, ale posielali vtipy a obrázky cez firemný chat. Túto informáciu som sa dozvedela až vtedy, keď som si už získala dôveru svojich nadriadených v rámci oddelenia a dokázala predviesť určitý dôveryhodný výkon na meetingoch a prezentáciách. Uchádzač alebo uchádzačka na pozíciu v korporácii v podstate *predstiera* určité kompetencie, ale tie takisto predstiera aj prijímacia komisia. Okrem dojmu bolo taktiež nutné predviesť pohotovú angličtinu a napriek tomu, že nebola dokonalá, všetci sme si svorne, zámerne a vzájomne ignorovali a tolerovali chyby v gramatike. Dôležité bolo nevzdať sa, nezosypať, ale pokračovať. Pre mňa najstresujúcejšia a zároveň najvzrušujúcejšia časť pohovoru bolo riešenie konkrétne nadefinovaných situácií, ku ktorým by počas

vykonávania práce mohlo dôjsť. Vzhľadom k mojim minimálnym „vážnym“ pracovným skúsenostiam ma môj kamarát – „dohadzovač“ na túto pracovnú pozíciu vopred s niektorými z nich oboznámil a mnoho času pred samotným pohovorom som venovala práve príprave odpovedí na tieto otázky. Najvtipnejšie bolo, že som mnoho svojich „skúseností“ musela patrične prifarbiť, obohatiť a doplniť, alebo rovno celé vymyslieť, aby sedeli na tie, ktoré by som potenciálne riešila na pracovnej pozícii v korporácii. Naopak, prekvapilo ma, že keď mi došiel dych a musela som z rukáva vytiahnuť aj, podľa môjho názoru, skutočne banálne skúsenosti, hodnotiacia komisia ich ocenila a vnímala ich ako príjemné spestrenie pohovoru. Dôležité bolo, že som ich dokázala sofistikovane verbalizovať a prispôbiť na danú situáciu.

Uvedenie na továrenskú scénu, podobne ako aj samotný pohovor, bolo drsné a priame, bez ceremónií a zbytočných rečí. Päť minút pred začiatkom smeny sme museli byť prezlečení do pracovného odevu, nachystaní pri obrovských strojoch bez akéhokoľvek výškolenia a výroba sa začala. Samotné úkony nejako náročné neboli a práca bola neuveriteľne monotónna, preto sa kládol dôraz najmä na dodržiavanie rôznych „maličkosťí“, v továrni však znamenali „celý svet“ – čo dopomáhalo k vytváraniu aspoň akej-takej aury dôležitosti a zmysluplnosti.

„Osem hodín denne stojím pri päťdesiatročnej naolejovanej mašine a vyrábam xxxx. Táto nekonečná, systematická a monotónna činnosť ma totálne ničí. ... Keď sa poohliadnem späť v normálnom živote na to, čo tu cez šichty prežívam, nechce sa mi veriť, že som si do zošita zaznamenávala také hovadiny a triviálnosti. V tom divnom prostredí mi to však pripadá ako najvzrušujúcejšie udalosti dňa.

...

Mojou dnešnou most challenging úlohou bolo vymyslieť a poskladať čo najefektívnejšiu mozaiku výrobkov na palety. Laicky povedané, aby sa to pri odvoze z tej palety celé nezdrbalo na zem.“

Naopak, v korporácii bol privítaniu tzv. *newcomerov* venovaný celý jeden deň, naplnený šnúrou prezentácií o firemnej kultúre, histórii, korporátnej integrite, ideáloch, ale aj o praktických záležitostiach. Prvé tri týždne som ako nováčik nerobila vôbec nič, okrem nekonečného prechádzania si a čítania rôznych vzdelávacích dokumentov. Taktiež sa každý nový zamestnanec musel stručne a pred celým oddelením predstaviť pri prvom rannom stretnutí (ktoré sa opakuje každý deň) a po prvých dňoch boli naplánované aj stretnutia

s manažérom spojené so spätnou väzbou a riešením prípadných nejasností. Keďže sa nič nedialo, išlo v podstate o *formalitu*, pričom museli mať nováčikovia „checknutý“ program na prvý týždeň.

V továrni bola scénou obrovská *výrobná hala*, v ktorej bol každý počas tých 7.5 hodín uzatvorený sám do seba kvôli monotónnej práci a nemožnosti komunikácie počas smeny, čo zapríčiňoval hluk strojov, štruktúra linky a následné rozmiestnenie pracovníkov a pracovníčok – jeden stojí na začiatku dlhej linky a väčšinou plní aj úlohu kontrolóra/ky a ďalší pracuje/ú na konci linky.

„Čas sa tu meria na palety a kto viac maká, ten vyhráva, pretože by sa tu spoľahlivo unudil k smrti. Všetci ľudia tu majú thousand-yard stare a štuple v ušiach. Inak by im ten hukot strojov veľkých a namaľovaných nazeleno ako tanky prerazil bubienky.

...

Pomaly sa začína moja slabá poobedná hodinka. Počas nej nie som schopná normálne rozmýšľať. Vlastne, nie som schopná uvažovať vôbec. Postupne ma premôže hučanie v hale a v hlave mám pocit, že som dosiahla najvyšší level chudáckosti. Dostávam sa do módu cvičenej opice, všetko mi pripadá beznádejné, prázdne a vopred určené. Urobila som najväčšiu chybu, akú môže mladá proletárka urobiť: začala som počítat čas nie na palety, ale na sekundy. Dokázala som potom už len sedieť a civieť do seba. Špeciálne na tento časový interval som si vyhradila nenáročnú činnosť: počúvam albumy, na ktoré sa chystám celý život, ale doteraz som na ne nemala čas. V podstate tu nerozprávam celých osem hodín, preto raz za čas preventívne otvorím ústa dokorán, aby mi aspoň puklo v sánkovom kĺbe.“

V korporácii predstavoval hlavnú scénu *open space*, pričom celkový obraz je takmer totožný s tým továrenským. Platia tu totiž slová slovenského rappera Beneho: *„Nič ťa neuzatvorí viac, než open space.“*, zamestnanci totiž sedia vedľa seba, oddelení prepážkami, uzatvorení do seba s (niekedy neprítomnými) pohľadmi uprenými do laptopov a so slúchadlami v ušiach. Keďže každý vidí na každého, je veľmi dôležité vyvolať zdanie pracovnej morálky, napríklad zdanlivú zaneprázdnenosť, jednoducho, hrať, že je človek „very busy“, aj keď je všetkým

prítomným jasné, že tamojšia náplň práce sa ani s najväčším úsilím na celých osem hodín natiahnuť nedá. Niektorí boli možno o svojej zaneprázdnenosti presvedčení, ale s určitou možnosťou môžeme povedať, že klamali najmä sami seba.

„Keďže som veľmi nedisciplinovaná, prvých päť hodín robím presne nič (pretože sa kvôli vrave nedokážem na nič sústrediť, plus, aj tak nikto nereaguje na moje emaily). V tomto časovom období využívam stratégiu rýchleho a chaotického preklikávania okien vždy, keď sa niekto priblíži, aby som vyzerala, že ťažko makám. To bola jedna z prvých vecí, ktoré som sa tu naučila.“

Bližšie sa tomuto fenoménu „predstierania práce“ budem venovať v ďalšej kapitole.

Úlohu akéhosi *zákulisia* v továrni hrali ženské a mužské šatne, toaleta a kancelárie vedenia nad výrobnou halou. Práve v ženskej šatni (do mužskej som, bohužiaľ, nemala prístup) sa odohrávala tá zázračná premena z upravených, komunikatívnych, veľmi vtipných a ráznych žien na malátne bytosti v pracovných odevoch a naopak. V šatni sa akoby dojem odložil, pretože na scéne vo výrobnej hale nebol potrebný, nebolo potrebné sa na rozdiel od korporátneho open spaceu na *nič hrať*. V tomto zákulisí znel častokrát drsný jazyk a hneď po vstupe žien do šatne zalial priestor prúd slov, smiechu, výkrikov, žartovania a nadávok. Možno aj preto, že počas smeny komunikovať možné nebolo:

„Ženy včera v šatni po šichte rozoberali svoj kariérny rast za uplynulé roky a veľmi poohovárali jednu zamestnankyňu. Tá bola kedysi jednou z nich, ale postupne sa vypracovala na vedúcu. Ženy sú doteraz presvedčené, že sa na miesto dostala „přes postel“. Potom nadávali na svoje biedne pozície a debatu ukončila jedna z nich konštatovaním, že „jsme asi vykouřili nesprávné lidi“.“

Toalety, okrem klasického účelu, taktiež plnili úlohu akejsi únikovej zóny, kde napriek prísnemu zákazu zamestnanci a zamestnankyne pravidelne fajčievali, alebo sa tam ukryli s cieľom odreagovať sa od monotónnej práce, a to najmä okolo poludnia, pričom bolo toto všetko ostatnými potichu tolerované:

„Najkrutejšia kríza prichádza medzi dvanástou a jednou hodinou poobede. Hovie si presne v strede medzi biednou polhodinovou prestávkou na obed a oslobodzujúcim odchodom z tohto

molocha jednotvárnosti o druhej. Najohromnejšie v tomto myseľ podnecujúcom prostredí sú masívne stroje. Bliakajú, prekrikujú sa a súťažia, ktorý z nich je najhlučnejší.

...

Stroje nenápadne vypúšťajú suché teplo, ktoré sa kumuluje v hale a okolo dvanástej dosiahne vrchol. Všetci vtedy zmalátnievajú, motkajú sa okolo mašín, ulievajú sa a v hlave ľutujú, že si nedokončili aspoň učňovku. Následne ich však milosrdná továreň prepustí domov, všetci pookrejú, oni jej to znova všetko odpustia a na druhý deň prichádzajú znova a so sklopenými ušami späť na svoje fleky pri strojoch, pripravení zažívať tú tortúru znova a znova.

...

V továrni mi boli ozrejmené dve varianty pracovného vyžitia. Môžem stáť a nudiť sa alebo sedieť a nudiť sa. Existuje ešte tretia možnosť, tzv. odskočenie. Znamená to, že dám znamenie svojmu strojmajstrovi a veľmi pomaly odkráčam na čo najvzdialenejšie záchody, kde sa poriadne prešpliecham ľadovou vodou a ponáňahujem ako kocúr. Potom sa zamknem v kabínke a čo najdlhšie sa tvárim, že seriem. Nakoniec sa postavím pred zrkadlo, chvíľu sa rozprávam sama so sebou a snažím sa zbaviť tupého výrazu v tvári. Po tomto rituáli sa vlažným, veľmi, veľmi pomalým krokom vraciam späť. Z opísaného rebelského a osviežujúceho aktu dokážem čerpať energiu len na nasledujúcu pol hodinu, preto si túto vzácnu chvíľu snažím šetriť čo najdlhšie.“

Poslednou zákulisnou, ale skôr formálnou zónou boli kancelárie vedenia a kontroly so zavretými dverami, kam však mali „našinci“ prístup iba vo výnimočných prípadoch.

Akýsi formálny zákulisný priestor v korporácii predstavovali najmä *meeting roomy*, a tzv. *quiet roomy*, ktoré síce boli dverami oddelené od ostatného otvoreného priestoru, ale len sklenenými stenami a dverami. Aktérov v nich teda síce nebolo počuť, ale boli aj tak stále na očiach vedeniu i ostatným zamestnancom. Neformálne zákulisie tvorila *fajčiarska terasa* a *kuchynka* – tu sa medzi fajčiarmi uzatvárali tajné spojenectvá, poodhaľovali osobné tajomstvá, šírili klebety, jednoducho, rozoberal sa tu súkromný život a „kuli pikle“. Človek sa mohol aspoň nachvíľu uvoľniť, sčasti sa oslobodiť od roly, ale najmä precvičiť miniatúrne a nutné *small talks* o sviečkovej hrejúcej sa v mikrovlnke, diétnom šaláte, prežitom víkende, počasí, či návšteve u zubára.

2. Let the play begin

Zo začiatku bolo pre mňa priam neuveriteľné, ako sú niektorí zamestnanci a zamestnankyne v korporácii stotožnení so svojim výkonom a presvedčením o role, ktorú hrali. Niekoľko z nich v nej našlo priam zaľúbenie:

„Okrem iných sú tu ľudia, ktorí to tu naozaj milujú a dravo sa so svojimi košielkami, sakami a orezanými špičkami na baťovkách predierajú cez všetkých tých ďalších salámistov, ktorí im to miesto s radosťou prenechajú, len aby mali svätý pokoj. Stanovujú si nedosiahnuteľné ciele, spočívajúce v preklikaní štvorhodinovej prezentácie o korporátnej integrite a pred spaním sa úzkostlivo zaoberajú otázkou, či sú naozaj dosť essential pre možnosť postupu v premakanej štruktúre tohto masívneho moloča.

...

Po dlhom čase som tu dnes stretla jednu z najvýraznejších perzón našej korporejšn, človeka menom H. Tento H. veľmi rád rozpráva, a to najmä po anglicky. Keď mu ide karta a zacíti, že má nejakých poslucháčov, začne hovoriť americkejšie ako Američan a keď telefonuje, vyzerá to asi takto:

„There mušt be šome mišunderstanding ... šo, what šeemš to be the keiš? ... Ou ješ, I underštrand, but we hef to find some šuitable solušion ... Of korš, ješ, ješ, well, we will šee and hopefully we will ešcalate thiš išju to the competent peršon ... ješ, ješ, have a najš day! Šee ja!““

Na druhej strane bolo veľmi zábavné sledovať opačný - cynický prístup niektorých aktérov, ktorí svoju rolu nebrali vôbec vážne, ale v kritických situáciách sa vedeli majstrovsky pretvarovať, alebo svoju rolu doťahovať do extrémov:

„Keď kolega Q. nemá čo robiť, alebo potrebuje prekrviť nohy, prechádza sa pomaly po open spejsi a niekedy zastaví na rohu pred vstupom do kuchynky, kde objavil snád' jediná vřzgajúcu parketu v celej budove. Postaví sa presne na ňu a pomaly sa pohupáva tak, aby tá parketa

pravidelne vŕzgala. Je to strašne smiešne a ľudí to celkom znervózňuje. Najmä vtedy, keď nevedia prísť na to, odkiaľ zvuk vychádza.

...

Pokiaľ niekto „nedopatrením“ vyberie kolegu Q., aby viedol nenávidené povinné ranné stretnutie, je to totálna komédia. Všetci ostatní sa snažia, aby to celé trvalo čo najkratšie, pretože sa na ňom každý deň preberá to isté. Ale on nie. Postaví sa pred nástenku a teatrálné prednesie: „Hello everybody, we have Monday again“, a potom pomaly a veľmi dôkladne postupne prechádza všetkými bodmi. Väčšina z nás zadržáva smiech, ale nikto, ani manažér, nemôže nič namietat a Q. za tieto vystúpenia nebol asi nikdy napomenutý.“

Tomuto prístupu som sa častokrát nemohla ubrániť ani ja sama, ako napríklad pri evaluácii zamestnancov, konajúcej sa každého pol roka:

„Teamleader Z. ma celkom nasral, lebo mi do hodnotenia v kolónke „slabé stránky“ napísal, že sa vraj rozčuľujem, keď mi nikto neodpisuje na maily. Wtf? Nepoznám ľahostajnejšieho človeka okrem seba, čo sa týka prijímania nejakých posraných odpovedí na moje posrané emaily. Pripomenulo mi to moje prvé hodnotenie ešte v lete. V ten deň som mala mimoriadne huncútsku náladičku. Zo srandy som povedala, ako som si spočiatku myslela, že moje žiadosti o blablablablaprísnetajnýbullshit spracúvajú dvaja roboti na inej pobočke a nie normálni zamestnanci, a preto som sa ich zo začiatku bála posielat, aby som niečo nezmrvila.

„Teraz už ale viem, že sú to ľudia, takže je to v pohode a posielanie žiadostí na blablaprísnetajnýzaenkryptovanýbullshit mi robí radosť,“ povedala som s úplne kamennou tvárou a manažér sa začal strašne smiať. Ale Z. na mňa len zazrel a potom ma sfúkol, že nech nevykladám blbosti, a že tu z toho nemám robiť R.U.R. Tak bolo okolo toho celého celkom haló.““

...

Dôležitou súčasťou hrania, resp. nehrania roly v korporácii a aj v továrni bol spôsob používania jazyka. Zatiaľ čo v korporátnom prostredí sa kládol dôraz na určitú formálnosť jazyka, slovíčkarenie a používanie obľúbených, zložito znejúcich a nič nehovoriacich skratiek, či abstraktných slov, v továrni na jazyku vôbec nezáležalo. Dokonca som hneď v prvý deň

zistila, že v továrni musím trochu pozmeniť svoje vyjadrovanie, pretože mi zo začiatku ľudia v továrni nerozumeli:

„V tomto (továrenskom) prostredí som si musela zvyknúť na iný druh situačného prekárania a vtipkovania, než na aké som zvyknutá z môjho okolia a z bubliny plnej sofistikovaných vysokoškolských študentíkov. Neviem, ako ho pomenovať tak, aby to nevyznelo elitársky, alebo čo. Napadá ma „prekárание vulgaris“ – v tom nepejoratívnom slova zmysle, niečo ako prostý humor, v tomto prípade odprostený od akejkoľvek sofistikovanosti.

...

Strojmajster V. ma práve zasa pristihol pri tom, ako si zapisujem do zošita, pomaly sa oprel o môj stôl a otráveno-posmešným hlasom predniesol: „Milý deničku, dneska to opäť stálo za hovno...“ Vlastne, V. celkom často používa slovo „hovno“.

Jednoducho, jazykovej výbave sa v továrenskom prostredí nepripisovala až taká dôležitosť a nikomu nepripadalo zvláštne, keď za celý čas napríklad nikto neprehovoril ani slovo, pretože to nebolo nutné, dôležitá bola stručnosť a kto disponoval pochopiteľným zmyslom pre humor, mal kredity navyiac. Nebolo nutné udržiavať zdvorilostné rozhovory a ani nadväzovať kontakty, tak dôležité v korporátnom prostredí:

„Pán S. je tiež smiešny. Keď zbadá, že sa na neho akurát pozerám, nechá ukladanie výrobkov na paletu tak, prejde popri celej dlhej linke až ku mne, povie mi jednu vetu, niečo ako „dneska to nemá konce-kraje, čo?“ a odíde naspäť. Nič viac. Potom je celý deň ticho.“

V továrni bola totiž dôležitá najmä manuálna zručnosť a schopnosť ovládať, či opraviť stroj, nehľadiac na to, že pri tejto činnosti aktér na celú halu nahlas vykrikoval nadávky, či preklínal celý svet.

Naopak, v korporácii som sa musela naučiť vyjadrovať jej osobitným jazykom, pretože mi tiež zo začiatku málokto rozumel:

„Najviac som znechutená svojim postupným nakazením sa office slovníkom. Horšie je, že keď sa naschvál snažím nájsť slovenský ekvivalent pre slová ako „task“, „issue“ a „compliance“, trvá mi to asi tisíc rokov a vyjadrujem sa ako po lobotómii. Keď sa potom konečne vymačknem, aj tak mi nikto nerozumie.

...

Naučila som sa používať sofistikované anglické frázičky ako „regarding to“, „out of scope“, „how to be essential and efficient for the company“, „let’s make some innovations“, „this should be escalated“, „suitable and flexible solution“ a mnoho ďalších. A, samozrejme, všetky tie nezrozumiteľné a nič nehovoriace skratky a všetci boli spokojní.“

Ako už bolo spomenuté, zaujímavými prvkami, ktoré sa vyskytovali v oboch pracovných prostrediach, bol fenomén *predstierania práce a sebaklam*, a to sebaklam v zmysle navrávania si, že vykonávaná práca, alebo niektoré jej úkony sú naozaj dôležité. V oboch prostrediach bolo nevyhnutné vytesniť a nepripustiť si myšlienku, že niektoré úkony sú naozaj zbytočné, inak by aktéri a aktérky ten stereotyp a rutinu jednoducho nedokázali zničiť. Preto bolo dôležité sústavné udržiavanie určitého výkladu situácie, „držať spolu“ a pripisovať určitú vážnosť jednotlivým úkonom:

„Okrem balenia výrobkov mám dnes na starosti aj vyplňanie papierov do skladu, počítanie zaplnených paliet a vyrobených kusov. To tu normálne robia len strojmajstri, ale tí sa teraz venujú oprave najväčšej mašiny, aby nestála výroba. Pripadáam si nesmierne pseudodôležito a naozaj som mala chvíľu pocit, že ma to baví, že mám aspoň akú-takú zodpovednosť. Potom som si uvedomila, aké je to strašne márne.“

...

Dnes som mala česť vykonávať veľmi romantickú prácičku. Na chrbty asi dvesto kusov kníh som lepila tenké lesklé oranžové šnúrky, ktoré slúžia ako záložka. Volajú sa lacetky. Áno, stále sa to robí ručne (aj sa strihajú ručne) a keď som sa po asi troch hodinách tejto piplačky jednej kolegyne spýtala, prečo, odpovedala, že „na tohleto ešte mašinu nevymysleli“.

...

Kolegyňa mi včera prezradila, že tak ako ja dlhú chvíľu (a potenciálnu duševnú chorobu z tejto práce) zaháňam písaním, ona zasa všetko prepočítava. Už si napríklad miliónkrát vypočítala, koľko peňazí dostane na výplatu. Minule porátala, koľko paliet výrobkov sa vyrobilo a koľko by sa pri rovnakej rýchlosti malo za šichtu ešte vyrobiť. Načapal ju pri tom

strojmajster a keď zistil, čo sú to za výpočty, zobral jej papier z rúk a roztrhal pred očami so slovami: „Tohleto už nikdy nedělej! Ještě by té čísla po nás tí nahoře mohli chtít!““

Predstieranie práce je taktiež veľmi dôležité pre zachovávanie určitého rešpektu, morálky v pracovnom prostredí, a taktiež pre vytesnenie myšlienky na samotnú *banalitu práce*:

„Minule som si fotila nejakú časť mašiny a pristihla ma pri tom asistentka vedúcej výroby. Tá má asi meter a pol, ale všetci sa jej boja. Pýtala sa ma, či sa pokúšam o priemyselnú špionáž. Na vyše štyridsaťročných strojoch. Iste.“

Mnoho vecí boli aktéri nútení vytesniť a radšej sa nad nimi nezamýšľať aj v korporátnom prostredí a pred „vonkajškom“ pestovať určitú solidaritu a zakrývať banalitu úkonov (či ich nefunkčnosť alebo priamo nefunkčnosť systému), čo bolo najlepšie pozorovateľné napríklad pri školení nováčikov:

„V podstate sa tu riešia strašné banality, na ktoré sa mi nechce ani mrhať slinou, a kto berie túto prácu vážne, nemôže byť podľa mňa úplne normálny. Strašne ma ničí, ako sa tu všetci mega dôležito tvária, a pritom ide len o nejaké sprosté údaje a všetci to tu seriózne riešia. Pripomína mi to továreň, kde najväčšie macherstvo bolo poskladať veci do správneho tvaru na paletu a zamestnanci sa v tom dokázali rýpať celé hodiny. Tak ako to zhrnula aj dáka ďalšia obeť korporácie na Prigl-i, každý tu robí tak uzučký výsek práce, že vlastne vôbec netuší, čo robí. Ani ja. Fakt, prvé štyri mesiace som absolútne netušila, čo vlastne robím a doteraz niektorým veciam nerozumiem, pretože mi to nevie nikto vysvetliť, lebo to asi robí len automaticky. Alebo som hlúpa, ja neviem. Ako vraví kolega Q., „pracujeme si tu na svojej prácičke ako také malé mravčeka pod lopúchovým listom a nevidíme, čo sa deje tam hore, vonku“.

...

Napriek všetkému je moja práca skvelá. Za tri mesiace skúšobky som tu stihla napísať celú diplomovku, trikrát si prefarbiť vlasy na tri rôzne farby a vypočuť všetky albumy, na ktoré som ani počas továrenského obdobia nemala čas, vrátane všetkých albumov Beatles plus ich remasterované verzie.“

3. Manipulácia s dojmami

So zastieraním banality práce nepochybne súvisí aj jej dramatizácia a vytváranie určitého dojmu. Ak v niečom vyniká práve korporátne prostredie, tak je to *umením tieto dojmy riadiť*. Mnoho úkonov jednoducho nie je vidieť, keďže ich aktér rieši priamo na svojom počítači, a teda skryte a neviditeľne pre ostatných. Preto sa korporátne prostredie vyznačuje dramatickým zachytením skutočnosti a dokazovaním určitého výkonu pomocou rôznych, častokrát opakujúcich sa, rutinných, a aj nezmyselných aktivít, ako napríklad už spomínaných ranných stretnutí, povinných mesačných prezentácií a stretnutí celého departmentu, evaluáciami zamestnancov, nástrojmi kontroly výkonu, dochádzky a výsledkov na pravidelných meetingoch, vedením evidencie o absolvovaných školeniach a v neposlednom rade dress codeom (ktorý je *business casual*, aj keď zamestnanci na úrovni mojej pracovnej pozície, samozrejme, žiaden biznis neriešia a klienta majú možnosť vidieť možno tak na fotke na internete). Ľudia maskujú svoju skutočnú totožnosť v rôznych situáciách v snahe idealizovať svoj obraz. Výkon v korporácii nie je tak viditeľný, preto je veľká časť pracovnej doby obohatená o neustále performovanie a dokazovanie toho, že človek niečo naozaj robí, čo vlastne zakrýva absenciu reálneho obsahu.

„Chlapi spísali petíciu, pretože aj oni chcú v lete nosiť krátke nohavice. Doteraz to totiž nemali dovolené, pretože ženy by náhodou vzrušovali ich mužné chlpaté nohy, alebo čo. Nakoniec všetko dobre dopadlo a keď je deň, tri dni, či týždeň dopredu jasné, že v ten deň bude viac ako 25 stupňov (už si nepamätám presne, ako to absurdné pravidlo znelo), tak si môžu dať krátke nohavice, samozrejme, pekne slušne s nažehlenými pukmi. Kilt povolený nebol.

...

Asi pred mesiacom k nám nastúpil snaživý komunikatívny mladý chalan, ktorý chodil každý deň do práce v obleku. Postupne zvoľnil a ku dnešnému dňu evidujem zníženie sa k rifliam, kompenzuje to však kvalitnými vlnenými pulóvrmi neviemakej značky. Vedľa neho sedí urozprávaná kolegyňa A.. Všimla som si, že pod stolom má naskladané asi štyri druhy topánok na ultra vysokom podpätku, ktoré si na striedačku nosí domov v igelitke podľa toho, aké má v ten deň šaty.“

Okrem vytvárania prvotného vizuálneho dojmu som v oboch prostrediach zaznamenala aj pokus o vytvorenie určitého dojmu *hierarchie*, aj keď bolo po určitom čase zrejmé, že v skutočnosti sme aj tak všetci „na jednej lodi“:

„Pracuje tu (v továrni) jedna pani s veľmi prenikavým hlasom, ktorá sa vraj nechce striedať s brigádničkami. Znamená to, že brigádnička, ktorá s ňou v ten deň pracuje, musí celých osem hodín nakladať veci na paletu (z čoho mi minule takmer odišli kríže) a pani s prenikavým hlasom sedí celých osem hodín na stoličke, kontroluje kódy a posúva zarovnané výrobky brigádničke - nakladačke. Ostatné zamestnankyne sa normálne férovo striedajú.

...

Cez prestávky sa tu ľudia podelia do rôznych skupiniek, do niektorých zatiaľ nemám prístup, aspoň sa tak cítim. Vonku pred halou sa schádza fajčiarska crew. V hale s najväčšou mašinou si posadá okolo jedného stola kávičková crew, väčšinou ženské osadenstvo, ale sem-tam sa pridá aj maestro. My, brigádničky, sa stretávame na poschodí v kuchynke, kde je odparkovaný aj ping-pongový stôl bez rakiet a loptičky. Škoda. Ostatní nefajčiarski a nekávičkujúci strojmajstri, čiže iba pán S., trávi prestávku sám pri svojej mašine. Nikdy neviem, či sa mám k pánu S. počas pauzy pridať. Aby to nebral tak, že ho chcem otravovať, alebo čo.

...

Starý skladník Pepo sa baví len s privilegovanými osobami - dlhoročnými zamestnancami a zamestnankyňami. Ja som sa zatiaľ medzi túto elitu nedostala. Keď prejde okolo na svojom vozíku, ani o mňa nezavadí pohľadom.

...

V našej korporácii sú ľudia, ktorí sa každý deň obliekajú do práce tak, ako by sa nachádzali o štyri pozície vyššie, ako teraz. Zdanie klame, v skutočnosti tu žiadna hierarchia nie je, pretože všetci buď robia tie isté sračky, alebo od ostatných očakávajú, aby robili tie isté sračky, čo majú robiť oni.“

Veta Ervinga Goffmana: „Obecenstvo za predstavením tuší tajomnú moc a záhadu, kdežto účinkujúci si je vedomý, že jeho tajomstvá sú banálne,“ (1999) platí v korporátnom prostredí niekoľkonásobne. Pracovnú náplň totiž netvorí len „skutočná“, nazvime ju „viditeľná“ práca, ako je tomu napríklad v továrenskom prostredí, ale z veľkej časti ju tvoria aj činnosti, ktoré sú vytvorené pre ďalšie činnosti, procesy pre procesy, ktoré zdôrazňujú rutinu, ale keďže im aj v skutočnosti málokto do hĺbky rozumie, vytvárajú auru dôležitosti okolo profesie, ochranu jej fasády a dojmu prestíže. Ide o akési falošné výkony v podobe rôznych druhov prezentácií predkladaných vedeniu, školení, používania už spomínaných tajomných skratiek – toto všetko udržuje odstup od niekoho „zvonku“, nezasvätenca. Na vlastnej koži som to zakúsila pri školení novej zamestnankyne, keď som jej vysvetľovala zložito pôsobiace metriky s kvantami dát a komplikovaný spôsob evidencie:

„Prišla k nám nová kolegyňa a ja jej dávam školenia, pri ktorých som veľmi rozpoltená. Nevieť totiž, do akej miery priznať niektoré veci, ktoré sa tu dejú, a s ktorými sa nestotožňujem, do akej miery vystupovať profesionálne a udržiavať si fazónu. Do akej miery machrovať, ako veci úžasne ovládam, alebo priznať, že väčšina z nich sú v podstate triviálnosti. Zatiaľ to držím na poloprofesionálnej rovine, teamleader by bol na mňa hrdý.“

Podobný pokus o akúsi mystifikáciu som zažila aj v továrni, tu ale skôr išlo o zvláštne vybočenie z bežného chodu továrne:

„Už v prvý deň mi do očí udrela mladá žena s nepričítaným výrazom v tvári. Prehádzala sa po halách rýchlym sebavedomým krokom a vyzerala, že je caffeine overdosed, alebo čo. Prichádzala vždy asi pol hodinu pred svojou zmenou a najprv som si myslela, že je to nejaká vedúca. Oblbla ma totiž masívnym zväzkom kľúčov, ktorý okolo nej vytváral auru dôležitosti. Dokonca prichádzala asi o pol hodinu skôr pred svojou smenou a kontrolovala stroje. Akoby vlastnila kľúče od všetkých dverí v továrni a len ten, koho si táto čudná osoba obľúbi, sa spolu s ňou dostane na nejaké skryté miesta. Po čase som zistila, že sa volá B. a je švihnutá.“

Žiadna iné vytváranie záhad okolo profesie v továrni nebolo potrebné, pretože vyžadovaná práca bola ľahko viditeľná a zmerateľná, dozor nebol potrebný, pretože prácu prakticky kontroluje práca stroja a naplánovaný úkol, nikto sa na nič nehral. Naopak v korporácii bolo potrebné neustále niečo dokazovať, častokrát pomocou prázdnych fráz na meetingoch, ktoré

boli pravdepodobne potrebné pre oživenie a opätovné potvrdenie morálky a (firemných) hodnôt. Tieto sa pravidelne vyskytovali napríklad v prezentáciách a školeniach, na ktorých sa väčšinou zamestnanci nedozvedeli nič skutočne obohacujúce:

„Minulý týždeň mal kolega V. povinnú mesačnú prezentáciu o tom, ako sa v korporácií vyrobiť nenahraditeľným (irony as hell). Splietal niečo o tom, že si treba zapisovať, v čom je človek dobrý, koľko minút strávi robením akej činnosti a dávať si to do tabuľky s tým, že sa to dá odmerať a potom sa nejak vypracovať, proste, bullshity. Viac si nepamätám, bola to masívna nuda a radšej som rozmýšľala nad tým, či si strelím do hlavy počas, alebo až po prezentácii (pre lepší efekt). Myslela som si, že tá prezentácia bola celá myslená ako joke, ale kolega mi neskôr pri odchode z konferenčky prezradil, že V. myslel smrteľne vážne všetko, čo povedal. Okej, teraz si robím srandu a strúham tu pohrdavú pózičku, ale priam pekne sa desím dňa a hodiny, kedy budem musieť mať túto prezentáciu pred ostatnými aj ja. Teším sa najmä na tie trápne momenty - že ma v skutočnosti nikto nepočúva a zároveň si z toho všetci robia srandu.

...

Absolvovala som ďalšie školenie, na ktorom som sa dozvedela mnoho dôležitých informácií. Napríklad to, že kolega P. mal na škole obsahovo podobne zaujímavý seminár – dendrológiu. Okrem toho taktiež absolvoval predmet „Práce s motorovou pilou“ za tri kredity, čo sa mi zdá dosť málo na to, aký je to v skutočnosti seriózny skill.“

4. Záver: Továreň ako slobodné prostredie

Na záver by som možno továrenské prostredie z hľadiska vykonávania performance pomenovala ako akési - z veľkej časti *slobodné*¹ – prostredie, kde na jednej strane nikto nič nepredstieral, na strane druhej sa ani nesnažil zakrývať istú apatiu, frustráciu a otupenosť, čo tiež veľmi nepodporovalo aspoň akú – takú pracovnú morálku alebo aspoň zdanie funkčnosti:

„Rovno oproti mne obsluhuje mašinu na xxxx starý chlap, chudý ako palička a s dlhšími mastnými vlasmi. Kruhy pod očami mu siahajú až do polovice líc. Keď sa pokazí stroj (čo sa deje dosť často), divoko gestikuluje s tenkými rukami, vykrikuje nadávky a vlasy mu lietajú kade-tade. Vyzerá ako nejaký šialený dirigent mašinového orchestra.“

K takémuto výjavu by v korporácii nemohlo dôjsť, aktér/ka by bol okamžite zavolaný bokom - do zákulisia, kde by mu „bolo dohovorené“. V továrni som po určitom, a musím priznať, že veľmi krátkom čase prestala dbať na vyvolávanie dojmu aj ja samotná, a to nielen medzi stenami výrobnnej haly, ale aj mimo nej.

„Ku koncu šichty som zažila zaujímavý pocit. Stroj sa zasa pokazil a ja som sa s rukami založenými za hlavou natiahla na stoličke. Civela som na strop a len som tak bola, bez plánov a minulej skúsenosti, s čistou hlavou a bez ničoho, bez zodpovednosti, v zaprášenom tričku a robotníckych rozgajdaných gatiach. Bolo to až príliš príjemné a divné, tak som si začala predstavovať rôzne situácie, ktoré by mi inokedy navodili nejakú emóciu. Ale necítila som vôbec nič, iba absolútnu slobodu. Uvedomila som si, že práve v tej chvíli na mňa nemá nikto žiadny dosah a nikto mi nemôže ani hovno.“

...

Do práce aj z práce dupem po uliciach skofoéinovaná a s vypleštenými očami. Viem to, lebo minule som sa zbadala vo výklade a vyzerala som ako maniak. Takmer každé ráno mi po troške tečie krv z nosa, asi z vyčerpania a prachu. Prestáva mi záležať na tom ako vyzerám, keď vyjdem na ulicu a zabúdam na to, čo mi kto povedal. Resp. vôbec nechápem, čo mi kto vraví. Štuple do uší, ktoré som vyfasovala na stlmenie hluku si furt nedokážem poriadne narvať do zvukovodov, tak mi spolovice trčia von z ucha a vyzerám ako debil, ale je mi všetko jedno, aj tak ma nikto v skutočnosti nevidí.“

---

¹ nemyslím len v pozitívnom slova zmysle

...

Viackrát som sa pristihla, ako neprítomne civím do steny a ruky mi pracujú samé od seba. Začínam sa podobať na svoje kolegyne a kolegov.“

Oproti tomu v korporátnom prostredí bolo celkom obtiažne si nejakú slobodu vydoberať alebo aspoň uchovať, keďže všetky činnosti a úkony boli viac-menej štandardizované a vykonávané podľa zaužívaných postupov a pravidiel a mala som pocit, že podľa týchto štandardizovaných schém korporátni zamestnanci aj žijú. Keď som sa procesy a pravidlá postupne naučila a porozumela im, zmonotónneli a po určitom čase ma, samozrejme, začali nielen nudiť, ale aj otravovať. O to viac, že som sama na sebe pozorovala postupný úpadok k (podobne ako v továrni) apatii, frustrácii a otupenosti. Táto frustrácia a nuda ma doviedla k myšlienke obohnať sa múrom slobody v podobe narušovania zaužívaných konvencií a zámerného prekračovania hraníc. Bola som zvedavá, čo sa bude diať a dni sa stali vzrušujúcejšími. Taktiež som sa pozabudla pri každodennom pokuse o vyvolávanie pozitívneho dojmu, naopak, snažila som sa tento pozitívny dojem narušiť.

Prvý prišiel na rad dress code, ktorý som si postupne prispôsobila podľa svojich preferencií. V jeden letný deň som do práce nakráčala v ťažkých bagandžiach. Niektorí kolegovia zareagovali s úsmevom, iní s nechápavým krčením nosa, niektorým to bolo jedno. Teamleader to po štyroch hodinách nevydržal a pri mojom stole utrúsil poznámku, že by som nemala chodiť takto „dohabaná“, pretože to pôsobí trochu agresívne. Na druhý deň sa situácia zopakovala, ale znova mi to nejak prešlo, možno preto, že som radšej podávala nadpriemerný pracovný výkon (nemohla som si dovoliť stratiť zamestnanie). Po istom čase si ľudia na moje topánky zvykli a mohla som pokračovať ďalšími „rušiacimi“ prvkami.

Druhé prišli na rad vlasy, ktoré som si prefarbila na krikľavofialovú farbu. Samotný výsledok prekvapil aj mňa a ráno pred nástupom do práce som sa naozaj obávala, či to nebude príliš. Kolegovia, samozrejme, reagovali zhovievavým smiechom, ale aj drsnými posmeškami. Čo som však naozaj nečakala, bola reakcia manažéra, ktorý na popoludňajšom meetingu face to face nemihol ani okom. Moje vlasy jednoducho prešli u nadriadených úplne bez slova. To ma povzbudilo a začala som byť čoraz odvážnejšia a „vyvádzať neškodné žarty“, či už v open space alebo aj na samotných meetingoch, či školeniach:

„Došla mi káva a ani jeden deň ma nenapadlo kúpiť si sakel novej. Vidina dňa bez stimulantu ma každé ráno vydesila tak, že sa som sa uchýlila k najprízemnejšej veci – nenápadne som si za rohom v kuchynke odsypavala kávu z nádoby nejakého nešťastníka či nešťastnice. Hanbím sa a sľubujem, že ďalší týždeň tam všetko doplním a starostlivo premiešam. Čestné kancelárske! ... Samozrejme, takto som si kávu odsypavala asi týždeň a nikto sa nestážoval. V pondelok prišla výplata a dosypala som všetko, čo som minula.“

...

Na začiatku školenia sme mali povedať niečo o sebe, ale odpovede účastníkov kurzu vyzerali, akoby boli naučené z prípravnej učebnice na maturitu B1. Chcela som teda akože zavtipkovať a odľahčiť situáciu. Okrem iného som teda povedala, že som si včera dala prepichnúť chrupavku na uchu, a že keď som si ráno vyzliekala pyžamo, obtrelo sa mi o ucho a teraz ma to kurevsky bolí. A keď budú vidieť na mojej tvári nejaký divný výraz, znamená to, „that I’m in fucking agony“.

“Fucking” som pôvodne vypustiť z úst nechcela, ale nechala som sa uniesť situáciou, plus, tým divným výrazom som sa čisto alibisticky snažila pripraviť kolegu V. na moment, keby by som náhodou zadriemala alebo sa rehotala z prednášaných bullshitov. Ľudia sa síce zasmiali, ale príser bol, že V. sa môjho výmyslu chytil a donútil ma zjesť ružovú pirulu proti bolesti. Potom som z nej bola celé školenie otupená a nič si z neho nepamätám.“

Taktiež ma vôbec nenapíňali a neuspokojovali vzťahy medzi kolegami, ktoré sa mi zdali neúprimné a napäté (a to aj vďaka tomu, že mali neustále nasadenú masku a snažili sa nevybočovať z roly), preto som sa s nimi začala trochu pohrávať.

„Pomedzi tých správnych ľudí som v práci rozšírila informáciu, že žijem s frajerom a kamarátkou v polyamorickom vzťahu (vysvetliť to, že spolu normálne fungujeme v jednej izbe je takpovediac nemožné a áno, dá sa to, hlavne keď človek nemá ani cent) a že farba vlasov sa mi mení podľa nálady. Neviem, či to najväčší klebetník, predsudkár najhrubšieho zrna a

oblúbenec tunajších žien Z. rozšíril aj ďalej. Ak áno, tleskam si a počkám, čo sa bude diať. Keď nič, vytiahnem nejaké ťažšie kalibre, ešte to musím premyslieť.“

Týmto spôsobom som aj naďalej zahmlievala svoj background a svoju skutočnú osobnosť a zámerne som sa chvíľami sebaaprezentovala ako čudáčka, ktorá na jednej strane síce zvláda vykonávať prácu, na strane druhej trochu vybočuje z koľají a niekedy je „trochu mimo“ a táto maska mi najviac vyhovovala. Na tieto drobné prekračovania hraníc si postupne všetci zvykli a boli mi tolerované ďalšie a ďalšie (ignorácia vianočnej párty, a pod.), taktiež som si vďaka statusu „uvoľnenej čudáčky“ získala dôveru mnohých zamestnancov, ktorí párkrát dokázali odsunúť nabok hranú rolu a správať sa prirodzenejšie. Čiže aj ja samotná som po celý čas neustále performovala, aby som v rámci možností dokázala v korporátnom prostredí žiť a prežiť. Takúto masku som si v továrni tvoriť nemusela, pretože tam nikto žiadnu nemal a osobnostnú slobodu nebolo potrebné výrazne vydobýjať pomocou hereckých výkonov, hraných rol, výzoru, či spôsobu používania jazyka.

Zdroje:

GOFFMAN, Erving. 1999. Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě. Vyd. 1. Preklad Milada McGrathová. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999, 247 s. ISBN 80-902-4824-1.